

Дмитро Ягунов

Пенальні системи мусульманських країн: організаційні структури, ув'язнення в структурі кримінального покарання, тенденції в'язничного населення

Актуальні проблеми європейської інтеграції.

Збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права.

Випуск дев'ятий. За ред. Д.В.Ягунова. – Одеса: Фенікс, 2012. – С.71-117.

http://dmytro-vagunov.at.ua/news/tiei_9_ed/2012-08-07-193

Вступ

Ця стаття присвячена дослідженню окремих аспектів пенальності мусульманських країн.

Актуальність проведення саме такого дослідження пов'язана, в першу чергу, з тим, що сьогодні вкрай бракує інформації із зазначеного вище питання в обсязі, який надав би цілісну картину щодо сутності кримінального покарання та його цілей у мусульманських країнах, а також концептуальних засад функціонування відповідних організаційних структур сучасних мусульманських країн.

Вчені, які вивчають кримінальне право мусульманських країн, здебільшого фокусують увагу на визначення поняття «злочин» та особливостях кримінальної відповідальності за певні види злочинів, у той час коли виконання покарань, організаційні структури та філософсько-правове обґрунтування кримінально-виконавчої діяльності у мусульманських країнах здебільшого залишаються без належної уваги.

Майже недослідженими сьогодні залишаються питання мусульманської пенальності, яка, характеризуючись крайнім консерватизмом щодо поглядів на сутність покарання, його цілі та філософсько-правову спрямованість кримінально-виконавчої політики. тим не менш, безумовно, зазнає впливів глобалізації.

Беручи до уваги «кризу покарання», яка характеризує пенальність сучасних європейських країн, та більш ніж суттєве зростання кількості ув'язнених в країнах Європи, виникає закономірне питання щодо

характеристик в'язничного населення мусульманських країн, які служать індикатором трансформації мусульманської пенальності в умовах глобалізації.

Крім аналізу урядових структур, відповідальних за функціонування пенітенціарних установ, ця стаття сфокусована на аналізі в'язничної статистики мусульманських країн. У цій статті до уваги беруться:

- 1) кількісні та якісні показники в'язничного населення;
- 2) переповнення пенітенціарних установ;
- 3) процент ув'язнених, які чекають на вирок від загальної кількості ув'язнених;
- 4) процент жінок у загальній кількості ув'язнених;
- 5) процент неповнолітніх у загальній кількості ув'язнених;
- 6) інші дані.

Їх узагальнення надасть можливість зробити висновки щодо сутності пенальних систем сучасних мусульманських країн. Ці дані, в свою чергу, нададуть підстави більш глибоко аналізувати мусульманську пенальність як філософсько-правове явище, у чому вбачається перспектива подальших наукових досліджень.

Предметне поле дослідження

У цій статті аналізуються пенальні системи тих країн, де мусульмани становлять понад 80% у загальній структурі населення. Водночас ця стаття містить висновки, пов'язані з деякими країнами, де мусульмани займають частку, меншу за 80% у загальній структурі населення, проте водночас становлять соціальну групу, чий вплив не може не враховуватися на національному рівні.

Водночас необхідно наголосити, що глибоко досліджувати пенальність країни можна лише, коли вона перебуває у стані політичної та соціальної стабільності. Проте багато мусульманських країн на початку нового тисячоліття її втратили внаслідок громадянських воєн або зміни режиму. Революції в Тунісі та Єгипті, громадянська війна в Лівії, повстання в Бахрейнї, Сирії, Ємені, масові протести в Алжирі, Іраку, Йорданії, Марокко, Омані та багатьох інших країнах – все це не може не братися до уваги в процесі дослідження сучасної мусульманської пенальності.

Для науки політології «арабська весна» поставила багато питань щодо майбутнього нових політичних режимів у мусульманських країнах. Проте крізь призму науки пенології «арабська весна» надала підстави говорити про ще більшу гостроту та актуальність питань, які розглядаються саме у цій статті, передусім через «трансформацію невизначеності» мусульманської пенальності в епоху глобалізації (особливо в умовах відповідних збройних конфліктів, масових заворушень та повстань).

Дослідження в'язничної статистики та показників в'язничного населення, вивчення публічних структур, відповідальних за виконання покарань, є лише першим кроком на шляху дослідження пенальності цих країн.

Проте, з іншого боку, применшувати цінність статистичних показників та аналізу управлінських структур не варто, оскільки ця інформація надає підстави

для подальшого аналізу філософсько-правових засад мусульманської пенальності як узагальненого поняття та пенальності окремих мусульманських країн.

У цій статті ми поставили багато питань, на які ще потрібно знайти відповідь. Ці питання пов'язуються із соціально-економічною та політичною обумовленістю мусульманської пенальності (в цілому та на прикладах окремих країн). І саме в цих питаннях і полягає новизна нашого дослідження, в чому ми і вбачаємо перспективу подальших наукових розвідок.

Джерела

Ця стаття є продовження попередніх наукових напрацювань автора, які стосується тенденцій в'язничного населення в умовах глобалізації на світовому та національному рівнях¹.

Щодо в'язничної статистики, то джерелами інформації є сайт Міжнародного центру в'язничних студій². Не зважаючи на те, що на цьому сайті представлена далеко не повна інформація, все одно він служить основоположним джерелом для проведення порівняльного дослідження з проблематики цієї статті.

Окремі статистичні дані були запозичені з видань зазначеного вище Центру, зокрема з *World Prison Population List*³. Статистична інформація, подана у цій статті, характеризує пенальні системи відповідних національних країн станом на 2010-2012 роки, якщо не зазначено інше.

Окремі статистичні дані були запозичені нами з окремих видань, присвячених проблемам порівняльного аналізу національних систем кримінальної юстиції⁴.

Методологія дослідження

Вивчення пенальності країни або групи країн, які належать до певної моделі, є нелегкою справою. Пенальність як складне, комплексне соціально-економічне й філософсько-правове поняття вимагає глибокого аналізу й чіткого розуміння сутності національних пенальних систем у поєднанні з аналізом злочинності, офіційно проголошеними цілями покарання, суддівською практикою, формальними показниками та неформальними проявами функціонування пенітенціарної організації, а головне, як у нашому випадку, – з аналізом соціально-економічних та культурно-релігійних чинників.

Саме на останньому повинна фокусуватися особлива увага в контексті цього дослідження, оскільки традиційний підхід, який застосовується при аналізі європейської пенальності, до мусульманських країн, здається, застосовуватися не може. Виділення для окремого аналізу саме мусульманських країн, розташованих і в Західній Африці, і в Північній Африці,

¹ Ягунов Д. Альтернативні санкції в сучасному пенальному ландшафті: тенденції, проблеми та перспективи // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2007. – Випуск 30. – С.204-211.

² International Centre for Prison Studies [Електронний ресурс]. Джерело доступу – www.prisonstudies.org

³ World Prison Population List (ninth edition). Editor Roy Walmsley. – International Centre for Prison Studies.

⁴ Див., наприклад, Dammer H., Albanese J. Comparative Criminal Justice Systems. – Wadsworth, Cengage Learning, 2011. – 223 p.

і на Близькому Сході, і в Азії обумовлено пошуком відповіді на одне питання: наскільки культурно-релігійний фактор впливає на сутність покарання країн, які належать за зазначеним вище чинником до певної однієї групи.

Пенальність європейських країн багато в чому базується на категоріях «права людини» та «реабілітація злочинців». Причому такий показник як *incarceration rate*, тобто кількість ув'язнених на 100 тис. населення, використовується як свого роду мірило «нормальності» пенальної системи сучасної національної європейської держави.

Застосування такої підходу до мусульманських країн ставить дослідника у доволі незручне становище: «права людини» не «працюють» (як це має місце в Європі), «реабілітація злочинців» в європейському розумінні також не «спрацьовує», а здебільшого низькі мусульманські показники кількості ув'язнених на 100 тис. населення, до яких так прагнуть країни Європи, можуть, на перший погляд, бути лише мрією для багатьох з європейських країн.

Пояснення цього та інших феноменів обумовлює проведення цього дослідження.

Відомча підпорядкованість пенітенціарних систем

Мусульманські країни являють приклад широкого різноманіття у питанні відомчого підпорядкування національних пенітенціарних систем. В окремих мусульманських країнах за в'язниці відповідає міністерства юстиції, в окремих – міністерства внутрішніх справ, а в окремих – інші органи влади (іноді з досить незвичними для європейської пенальності назвами).

Перший висновок, що можна зробити в контексті цього дослідження, є те, що в мусульманських країнах, здається, не «переймаються» проблемами відомчого підпорядкування пенітенціарних систем такою мірою, як це має місце в Європі⁵. Традиційний «*потрійний виняток*», закріплений в Європейських пенітенціарних правилах (неможливість підпорядкування пенітенціарної системи відомству поліції, відомству кримінального розслідування або військовому відомству) та обумовлений міркуваннями щодо захисту прав ув'язнених, для мусульманських країн не є принципово важливим.

Так, міністерства юстиції відповідають за пенітенціарні системи в Бахреїні, Пакистані, Афганістані, Тунісі, Алжирі, Марокко, Мавританії, Сенегалі, Малі, Нігері, Індонезії.

Навпаки, на відомства внутрішніх справ відповідальність за управління пенітенціарними системами покладена в Ємені, Омані, Об'єднаних Арабських Еміратах, Саудівській Аравії, Катарі, Кувейті, Йорданії, Сирії, Єгипті, Нігерії, Мальдівських островах, Малайзії.

Певний виняток становить Іран, де пенітенціарна система перебуває в структурі судової гілки влади.

⁵ Ягунов Д. Перспективи відомчого підпорядкування пенітенціарної системи України: деякі думки з приводу деяких законопроектів // Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права. Випуск п'ятий. За ред. Д.В.Ягунова. – Одеса: Фенікс, 2009. – С.245-253; Ягунов Д. Проблеми та перспективи відомчого підпорядкування пенітенціарної системи України // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ОРІДУ. Вип. 3 (39). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – С.139-142.

Крім того, пенітенціарні установи Іраку перебувають у відомчому підпорядкуванні багатьох відомств, що обумовлено політичною ситуацією у цій країні.

Оман

В Омані за в'язниці відповідає Королівська поліція Оману, в структурі якої є Головне в'язничне управління. Діяльність в'язничної системи здійснюється відповідно до Своду в'язничних законів, затверджених королівським указом №С48/98. Було б цікаво зазначити, що серед цілей функціонування пенітенціарної системи Оману формально закріплена реабілітація злочинців, місце якої у мусульманській пенальності потребує окремого дослідження.

Об'єднані Арабські Емірати

ОАЕ також характеризуються ситуацією, де відповідальність за управління пенітенціарною системою покладена на МВС. Пенітенціарна система ОАЕ представлена 21 закладом (14 – для дорослих і 7 – для дітей).

Саудівська Аравія

В Саудівській Аравії за в'язниці відповідає В'язничне управління МВС. У цій країні нараховується 116 закладів (104 в'язниці і 12 так званих реформаторіїв).

Катар

В Катарі управління пенітенціарною системою покладено на Управління пенітенціарними та виправними закладами МВС. Проте не варто забувати, що Катар – це маленька країна з населенням у 1,64 млн. осіб. Тому є логічним, що пенітенціарна система Катару станом на 2000 рік була представлена лише однією в'язницею.

Бахрейн

Аналогічна ситуація представлена і в Бахреїні – одній з найменших мусульманських країн із населенням у 1,235 млн. осіб. У цій країні функціонує лише одна в'язниця, яка підпорядкована Міністерству юстиції та ісламських справ.

Кувейт

В Кувейті відповідальність за 3 в'язниці, які представляють національну пенітенціарну систему, покладено на Головне управління реабілітації та правоохоронної діяльності МВС.

Йорданія

В Йорданії існував 14 в'язниць, підпорядкованих Управлінню громадської безпеки МВС. Крім установ для дорослих існують окремі виправні заклади для неповнолітніх.

Сирія

Сирійська пенітенціарна система представлена 35 закладами, які також управляються МВС.

Ірак

В Іраку, політична та правова система якого докорінно змінилася внаслідок війни, пенітенціарна система характеризується наступними показниками та даними.

Відповідальність за утримання ув'язнених покладено на декілька відомств, до яких відносяться Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони та Міністерство праці та соціальної політики (останнє опікується установами для неповнолітніх). Крім того, Курдський регіональний уряд має в підпорядкуванні власні в'язниці.

Все це свідчить про неупорядкованість пенальної політики та віддзеркалює воєнний стан, в якому перебуває держава упродовж багатьох років.

Найбільші установи перебувають у відомстві Міністерства юстиції, у складі якого функціонує Іракська виправна служба. Станом на 2007 рік ця служба управляла 9 в'язницями та 7 слідчими ізоляторами.

Курдський регіональний уряд мав у підпорядкуванні станом на 2007 рік 7 установ. Міністерство оборони управляло 17 «зонами утримання» та досудовими в'язницями в Багдаді та 13 аналогічними структурами за межами столиці. Кількість установ, що належали до відомства Міністерства внутрішніх справ, було невідомо, проте за різними підрахунками їх налічувалося понад 1000.

Аналізуючи пенітенціарну систему Іраку в аспекті відомчого підпорядкування та забезпечення прав ув'язнених в установах, які належали до відання військової адміністрації США, варто згадати скандали, які супроводжували тримання іракців в установах, які управлялися американськими військовими (зокрема знущання над в'язнями та тортури у в'язниці Абу-Грейб).

Іран

За часів шахської влади в'язничні установи перебували у віданні шахської таємної служби SAVAK та жандармерії. В сучасному Ірані за 253 в'язниці відповідає В'язнична служба, яка належить до судової гілки влади.

Однією з найбільш відомих в'язниць є в'язниця Evin, побудована ще 1972 року за часів шахського правління. Крім того, можна згадати і в'язницю Qasr, одну з найстаріших установ (розташована в Тегерані, 2008 року була закрита й перетворена на музей).

Пакистан

У Пакистані відповідальність за пенітенціарну систему, у складі якої функціонує 91 заклад, покладено на Міністерство юстиції (офіційна назва – Ministry of Law, Justice and Human Rights).

Афганістан

В Афганістані в'язнична система перебуває у віданні Центрального в'язничного управління Міністерства юстиції. Станом на 2010 рік в цій країні функціонувало 251 установа (34 провінційні в'язниці, 187 районних арештних центрів, 30 реабілітаційних центрів для неповнолітніх). Крім того, окремі заклади існують також в структурі МВС та Служби безпеки.

Єгипет

В Єгипті відповідальність за управління пенітенціарною системою покладена на МВС (44 установ для дорослих станом на 2006 рік), проте ще 30 установ (для неповнолітніх) перебувають у складі інших відомств.

Лівія

До громадянської війни у Лівії відповідальність за пенітенціарну систему покладалася на Міністерство юстиції, у структурі якого функціонувало Управління судової поліції.

Туніс

У Тунісі відповідальність за управління пенітенціарною системою покладена на Управління пенітенціарних установ Міністерства юстиції. В країні станом на 2004 рік нараховувалося 29 в'язниць для дорослих та 7 арештних центрів для неповнолітніх.

Алжир

В Алжирі також Міністерство юстиції відповідає за в'язничну систему, в складі якого функціонує В'язничне управління. Станом на 2001 рік в країні налічувалося 133 установи.

Марокко

В Марокко за пенітенціарну систему відповідає Міністерство юстиції, у складі якого функціонує Управління пенітенціарних установ. Станом на 2010 рік у складі пенітенціарної системи налічувалося 65 закритих закладів.

Мавританія

У складі пенітенціарної системи Мавританії нараховується 18 установ, якими управляє Пенітенціарна адміністрація Міністерства юстиції.

Сенегал

За 37 пенітенціарних установ Сенегалу відповідає Пенітенціарна адміністрація Міністерства юстиції⁶.

Судан

Пенітенціарною системою Судану управляє МВС. Станом на серпень 2002 року у складі його В'язничного управління функціонувало 4 федеральні в'язниці, 26 місцевих в'язниць, 46 провінційних в'язниць, 45 в'язниць з відкритим режимом та 4 виправних центри для неповнолітніх злочинців.

Малі

За 58 установ пенітенціарної системи цієї країни відповідає національна пенітенціарна адміністрація Міністерства юстиції. Більшість установ призначені для тримання саме підслідних та підсудних ув'язнених.

Нігер

За 38 пенітенціарних установ Нігеру відповідає Управління пенітенціарних установ Міністерства юстиції.

Нігерія

За 236 пенітенціарні установи Нігерії відповідала Пенітенціарна адміністрація МВС.

Мальдівські острови

У цій невеликій країні функціонує 11 закритих установ⁷. Відповідальність за них розподілена між двома структурними підрозділами МВС. Засуджені ув'язнені утримуються в закладах Управління пенітенціарних установ та

⁶ Станом на 2007 рік.

⁷ Станом на 2004 рік.

виправних послуг, а підслідні та підсудні ув'язнені утримуються у закладах Служби поліції.

Індонезія

Кількість в'язниць у цій країні є надзвичайно великою. В Індонезії функціонує 430 в'язничних установ⁸. Це не є дивним, оскільки ця країна посідає 4-те місце у світі за кількістю населення та 14-те – за розміром території. Понад 88% цієї країни сповідують іслам, що і надало підстави нам включити цю країну до переліку країн, що повинні бути проаналізовані відповідно до цілей цього дослідження. Усі пенітенціарні установи Індонезії підпорядковувалися Міністерству юстиції та з питань захисту прав людини, у складі якого функціонує Головне управління виправних установ.

Малайзія

Не зважаючи на те, що всього 61% населення цієї країни сповідують іслам, ми включили цю країну до переліку країн, що аналізуються, як виняток. Це було обумовлено метою розширити уявлення про пенальність тих азійських країн, більша частина населення яких є мусульманами. Беручи до також уваги, що ця країна є достатньо великою як за кількістю населення (45-те місце в світі), так і за розміром території (65-те місце в світі), вважаємо, вважаємо, що не варто оминати її в контексті цього аналізу.

У цій країні функціонує 47 пенітенціарних установ (станом на 2005 рік). Серед них: 29 в'язниць, 3 реабілітаційних центри, 1 арештний центр, 4 виправних школи для неповнолітніх, 10 центрів для нелегальних мігрантів. Усі вони підпорядковані В'язничній службі Міністерства юстиції.

Показники в'язничного населення

Перше, що можна помітити, аналізуючи пенальні системи мусульманських країн, – це відносно низькі показники в'язничного населення порівняно з європейськими країнами (ми використовуємо традиційний для аналізу у цій сфері показник *incarceration rate*, тобто кількість ув'язнених на 100 тис. населення).

Показники в'язничного населення мусульманських країн виглядають наступним чином:

Ємен

В Ємені цей показник складає 48 ув'язнених на 100 тис. населення⁹. За цим показником Ємен посідає 197 місце в світі.

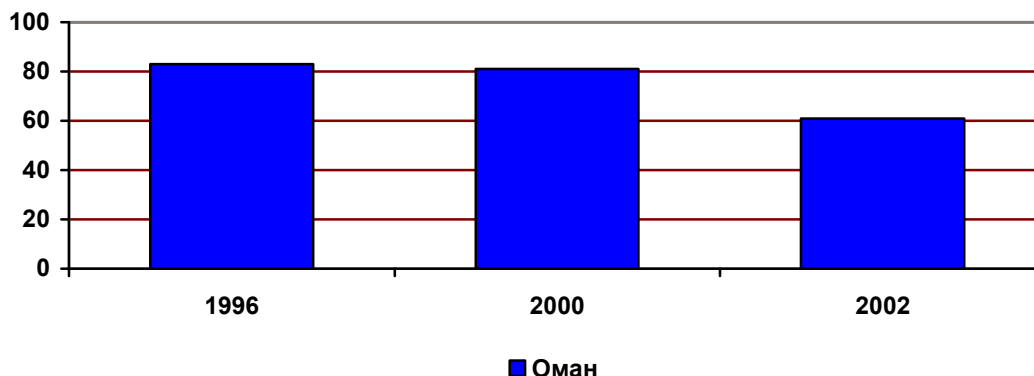
Оман

В Омані упродовж тривалого часу спостерігалася тенденція до зниження в'язничного населення. Так, 1998 року у цій невеликій за територією та кількістю населення державі нараховувалося 1996 ув'язнених (83 на 100 тис.

⁸ Станом на 2009 рік.

⁹ Станом на 2009 рік.

населення), 2000 року – 2020 ув'язнених (81 на 100 тис. населення), 2002 року – 1403 ув'язнених (61 на 100 тис. населення).

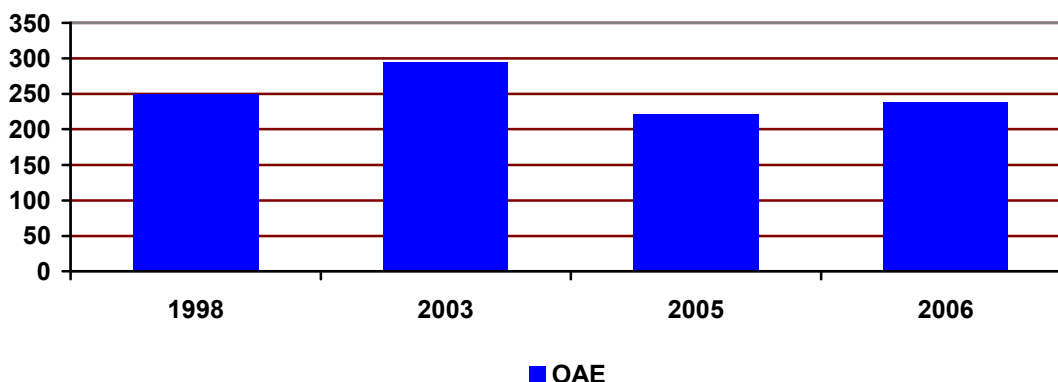
Об'єднані Арабські Емірати

В ОАЕ також можна було спостерігати певне зниження в'язничного населення, починаючи з 2003 року.

Так, 1998 року в країні нараховувалося 6000 ув'язнених (250 на 100 тис. населення), 2003 року – 8827 ув'язнених (294 на 100 тис. населення), 2005 року – 9936 ув'язнених (221 на 100 тис. населення), 2006 року – 11193 ув'язнених (238 на 100 тис. населення).

Проте при офіційному ліміті у 7045 місць спостерігається очевидне переповнення місць ув'язнення (рівень наповнення в'язниць становив 158,8%).

ОАЕ	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1998	6000	250
2003	8827	294
2005	9936	221
2006	11193	238

Не зважаючи на збільшення кількості ув'язнених після 2005 року як у відносних, так і в абсолютних показниках, можна вочевидь сказати, що

показники ОАЕ є дещо нижчими за показники більшості європейських країн. З іншого боку, ОАЕ посідають 53 місце у світі за кількістю ув'язнених.

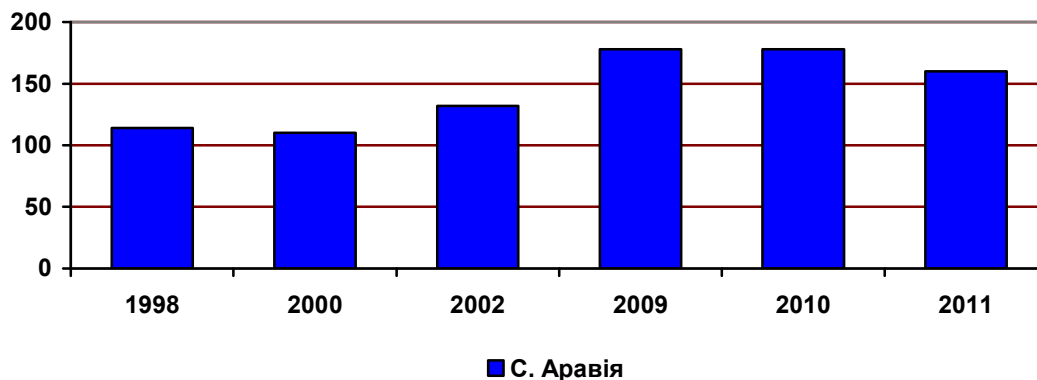
Саудівська Аравія

В Саудівській Аравії станом на 2011 рік у в'язницях утримувалося 45 тис ув'язнених. До 2009 року у країні спостерігалось зростання кількості ув'язнених.

Так, 1998 року у країні нараховувалося 23088 ув'язнених (114 на 100 тис. населення), 2000 року – 23720 ув'язнених (110 на 100 тис. населення), 2002 року – 28612 ув'язнених (132 на 100 тис. населення), 2009 року – 44600 ув'язнених (178 на 100 тис. населення).

Проте на сучасному етапі показник складає 160 на 100 тис. населення, що значно нижче прикладів багатьох заможних та соціально орієнтованих європейських демократій.

Саудівська Аравія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1998	23088	114
2000	23720	110
2002	28612	132
2009	44600	178
2010	44000	178
2011	45000	160

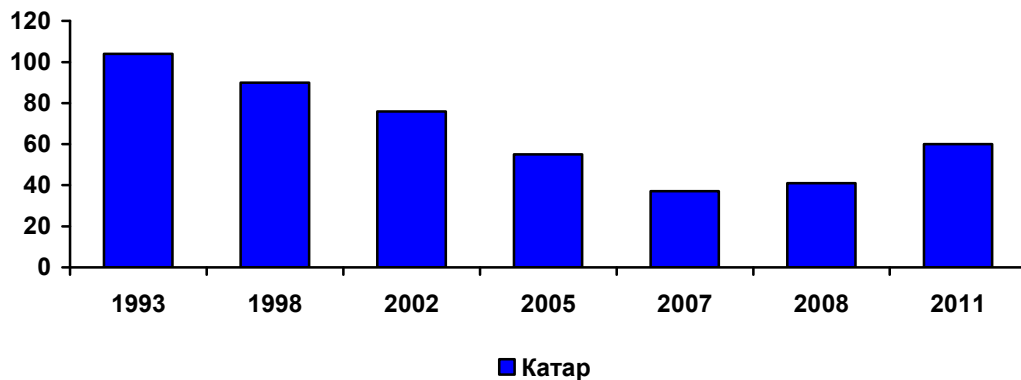

Катар

У Катарі, починаючи з 2008 року, відбулося суттєве збільшення кількості ув'язнених як в абсолютних, так і у відносних показниках.

Катар	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1993	527	104
1998	520	90

2002	569	76
2005	522	55
2007	449	37
2008	551	41
2011	1150	60

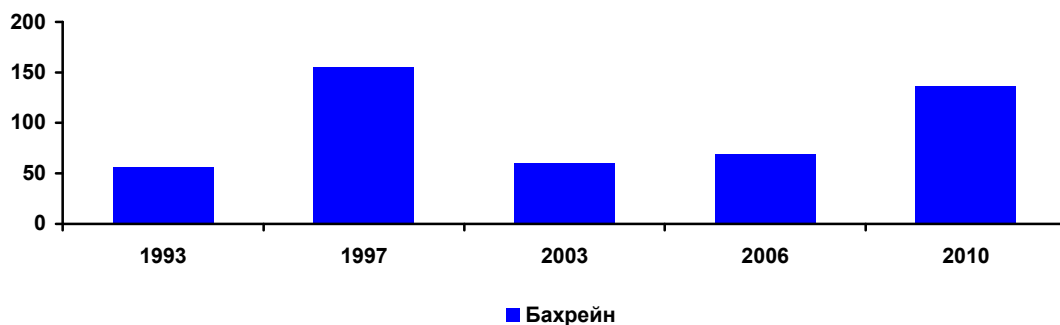

Не зважаючи на певне збільшення кількості ув'язнених на 100 тис. населення, Катар посідає 185-е місце у світі за цим показником, наближаючись за цим показником до таких держав як Словенія, Оман, Фінляндія, Індонезія, Сирія.

Бахрейн Dmytro Yagunov

У Бахреїні показники в'язничного населення характеризуються доволі значними коливаннями упродовж останніх років.

Бахрейн	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1993	305	56
1997	911	155
2003	437	60
2006	522	69
2010	1100	136

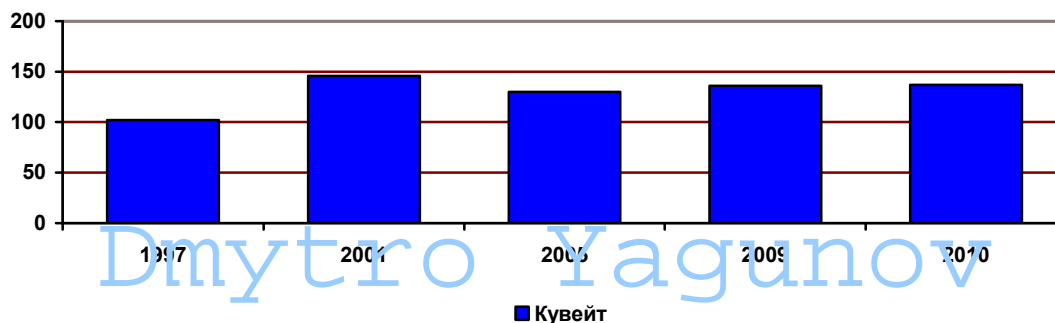

З іншого боку, варто відзначити, що переповнення в'язниць в Бахреїні не існує. При офіційному ліміті у 816 місць рівень наповнення складає 91%.

Кувейт

В Кувейті, на відміну від решти мусульманських країн, станом на 2010 рік спостерігалось незначне зростання кількості ув'язнених, тенденції якого подано у таблиці:

Кувейт	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1997	1735	102
2001	2920	146
2005	3500	130
2009	4045	136
2010	4179	137

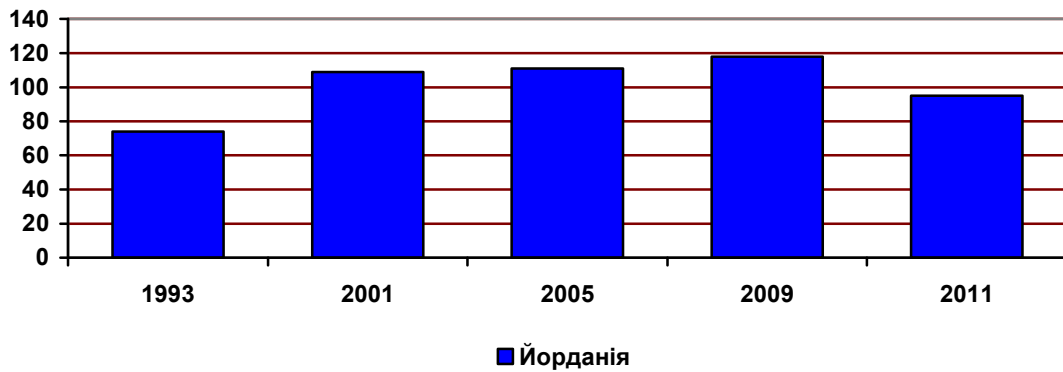

В Кувейті при офіційному ліміті у 3200 місць існує переповнення в'язниці (рівень наповнення складає 130%).

Йорданія

Така мусульманська держава як Йорданія характеризується доволі низькими показниками в'язничного населення, які представлено у поданій нижче таблиці. Після певного зростання в'язничного населення станом на 2011 рік показник знизився до рівня середини 1990-х років.

Йорданія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1993	3749	74
2001	5621	109
2005	6378	111
2009	7242	118
2011	6066	95

Для Йорданії не характерне переповнення в'язниць. При офіційному ліміті у 9042 місця рівень наповнення складає 70%.

Сирія

В'язничне населення Сирії є незначним – всього 58 ув'язнених на 100 тис. населення. Кількість в'язничних місць – 16 тис., наповненість – 65,6%.

Сирія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1997	14000	93
2003	11829	66
2004	10599	58

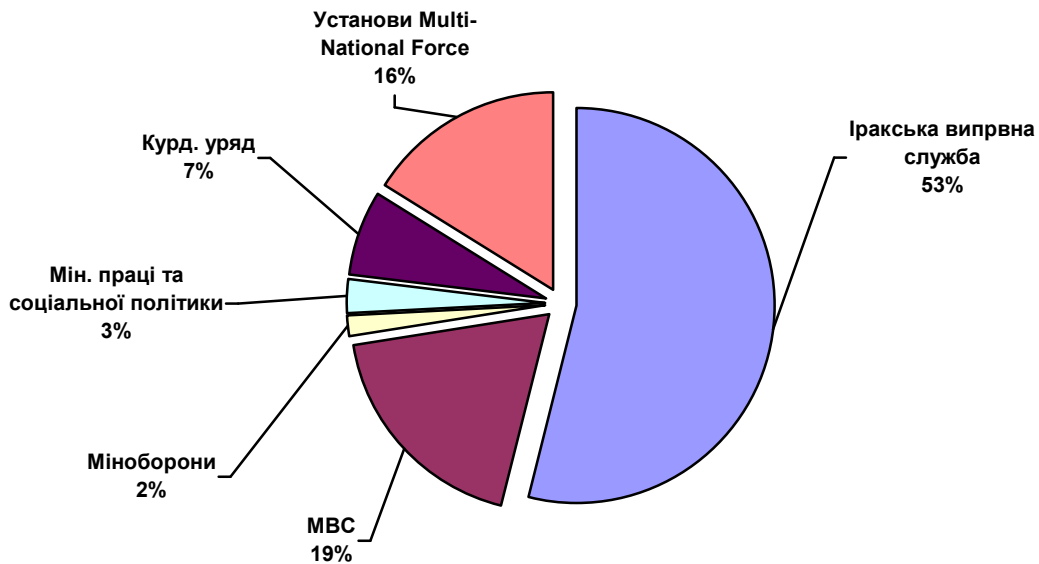
З іншого боку необхідно брати до уваги передумови, хід та наслідки громадянської війни в Сирії, тому подані вище цифри потрібно корегувати. Можна зробити впевнене припущення, що кількість підслідних ув'язнених суттєво зросла за період збройного протистояння у цій країні. Так, за різними даними під час конфлікту сирійської владою було заарештовано від 10 до 14 тис осіб.

Ірак

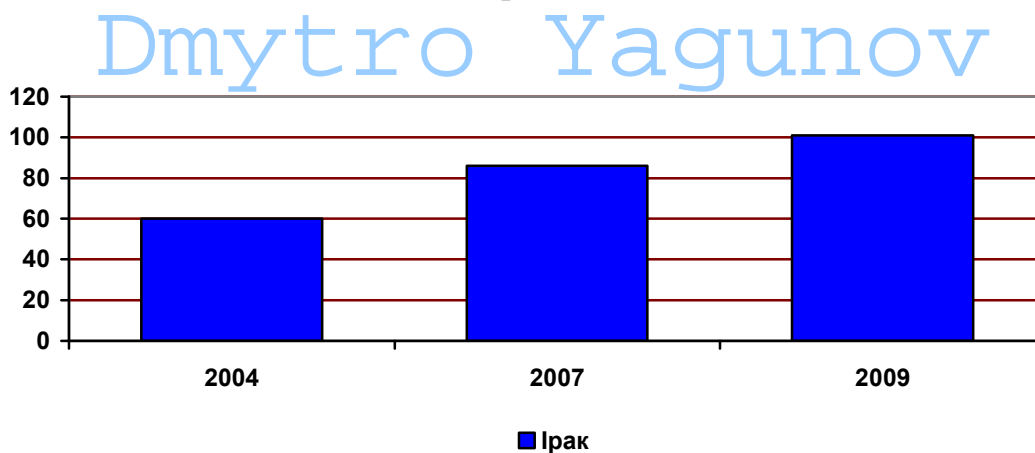
Показники в'язничного населення в Іраку характеризуються наступним. Станом на 2009 рік у країні перебувало 31645 ув'язнених (включаючи ув'язнених, які перебували під юрисдикцією як уряду Іраку, так і Курдського регіонального уряду). З них 20263 особи утримувалися в установах Іракської виправної служби, 7006 – в установах Міністерства внутрішніх справ, 695 – в установах Міністерства оборони, 992 – в установах Міністерства праці та соціальної політики та 2689 – в установах Курдського регіонального уряду.

Крім зазначених вище осіб, 6036 ув'язнених перебували в установах міжнародного військового контингенту¹⁰.

¹⁰ Multi-National Force – Iraq

Кількість ув'язнених на 100 тис. населення складала 101 (без осіб в установах Multi-National Force – Iraq) та 120 (включаючи осіб, які утримувалися в установах Multi-National Force – Iraq).

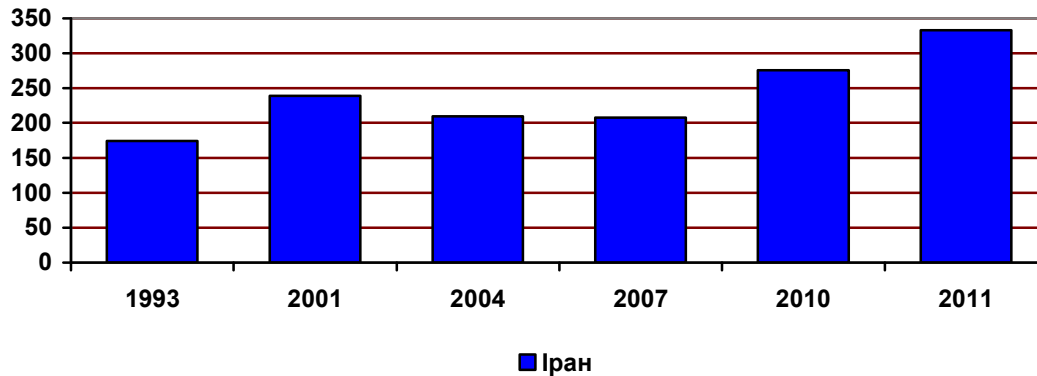
При офіційній кількості в'язничних місць у розмірі 14898 рівень їх наповнення становить 59,7%.

Іран

Іранська пенальність характеризується найвищими показниками в'язничного населення порівняно з іншими мусульманськими країнами. Причому варто відзначити тенденцію до зростання кількості ув'язнених як в абсолютних, так і відносних показниках.

Іран	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
------	-------------------------------	--

1993	101801	174
2001	158000	239
2004	144755	210
2007	148843	208
2010	204365	276
2011	250000	333

В Ірані рішення про ув'язнення є, як правило, дискреційним. Хоч класичні закони шаріату не передбачають ув'язнення як вид покарання, воно широко використовується в Ірані. За період 1993-2011 років кількість ув'язнених зросла на 150 тис осіб, а *incarceration rate* збільшився майже у 2 рази.

Станом на 2011 рік при офіційній кількості в'язничних місць у 85 тис., рівень їх наповнення складав 294,1%, що свідчить про вельми негативні умови тримання ув'язнених у цій державі. У Тегерані кількість в'язниць, де утримуються політичні в'язні, постійно збільшувалася упродовж останніх років.

Так, ще станом на 1999 рік у в'язниці Komiteh (500 місць) утримувалося в середньому 1500 ув'язнених, у в'язниці Evin (1200 місць) – 15000 ув'язнених, у в'язниці Qezel Hesar (10 000 місць) – 15000 ув'язнених, у в'язниці Gohar Dasht (8000 місць) – 16000 ув'язнених, у в'язниці Qasr (1500 місць) – 6000 ув'язнених. Беручи до уваги, що кількість ув'язнених з того часу зросла майже на 100 тис, а *incarceration rate* збільшився з 230 до 333, можна лише зробити припущення про негативні тенденції у цій площині.

Пакистан

Пакистан посідає 6-е місце у світі за кількістю населення, тому ми, звичайно, не можемо оминати увагою цю країну.

Кількість ув'язнених у Пакистані упродовж останніх десятиліть характеризувалася стабільністю з тенденцією до зниження як в абсолютних, так і відносних показниках.

Пакистан	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
----------	-------------------------------	--

1993	68453	56
1996	72700	54
1999	74485	52
2002	90000	58
2005	89370	54
2007	95016	55
2009	81409	45
2010	75586	40

Проте, не зважаючи на стабільність та певне зниження кількості ув'язнених, проблема перенаповнення пенітенціарних установ є надзвичайно актуальною для Пакистану. Навіть значна кількість пенітенціарних установ (91 заклад) не в змозі розмістити усіх осіб, заарештованих за підозрою у вчиненні злочину або засуджених. При офіційному ліміті в 42617 місць рівень наповнення установ склав 177,4% (станом на 2010 рік).

Афганістан

Кількість в'язничного населення у цій країні свідчить про певне зростання кількості ув'язнених.

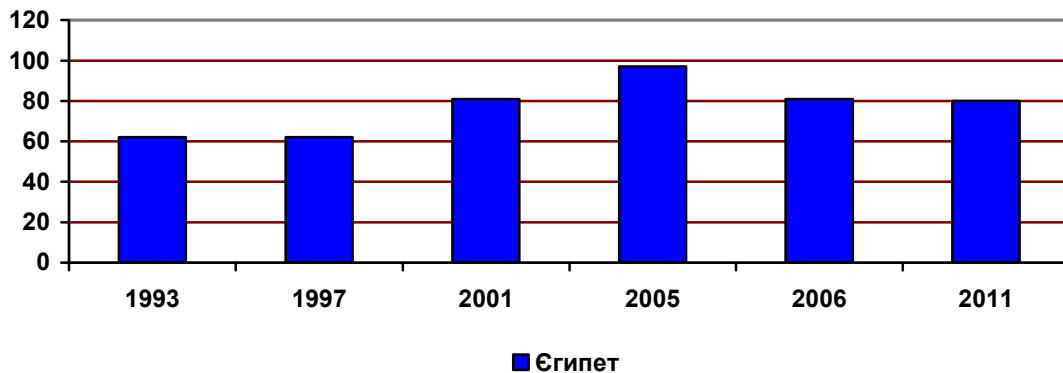
Афганістан	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
2006	9604	38
2009	14857	53
2010	18283	62

Єгипет

Кількість ув'язнених у цій країні відносно була стабільна упродовж 1990-х років. Проте початок нового тисячоліття приніс суттєве збільшення кількості ув'язнених (як в абсолютних, так і у відносних показниках).

Єгипет	Загальна кількість	Кількість ув'язнених на 100
--------	--------------------	-----------------------------

	ув'язнених	тис. населення
1992	33861	62
1996	40000	62
2001	56587	81
2005	68784	97
2006	64378	81
2011	66000	80

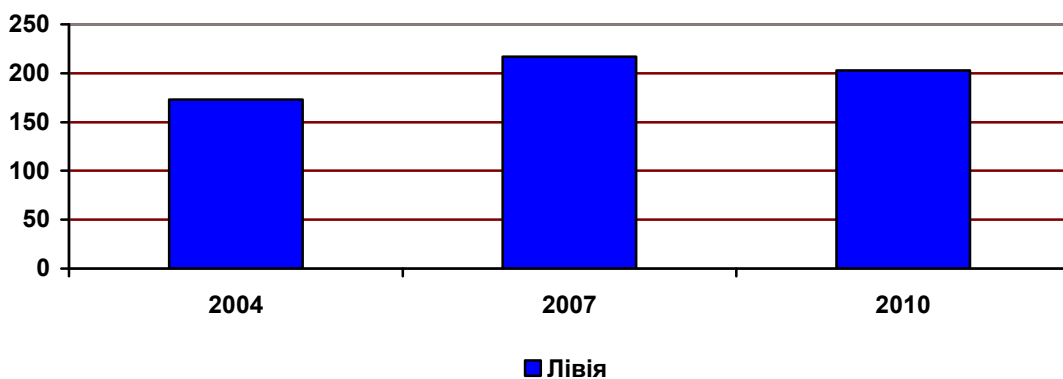

Проте пенальність саме цієї країни потребує більш ретельної уваги в силу революційних подій, які мали місце у ній.

Лівія Dmytro Yagunov

До революційних подій та громадянської війни кількість ув'язнених на 100 тис. населення в Лівії була на рівні середніх європейських показників.

Лівія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
2004	9763	173
2007	13217	217
2010	13242	203

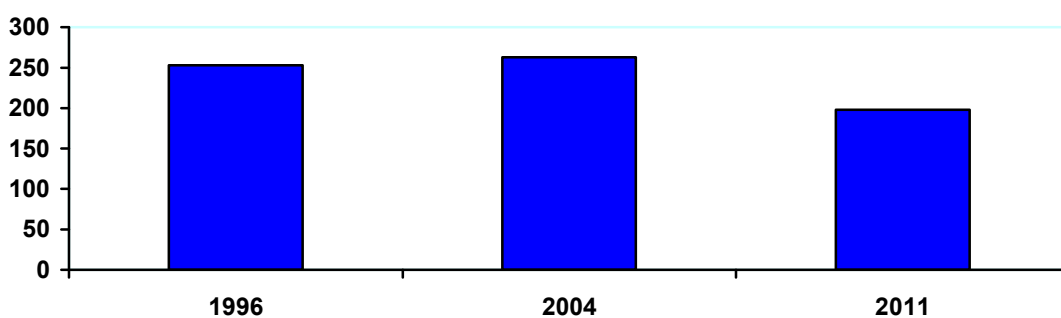

Станом на 2010 рік ліміт в'язничних місць становив 9 тис., у зв'язку з чим рівень наповнення лівійських в'язниць складав 141%.

Туніс

За останні роки кількість ув'язнених дещо знизилася. Станом на 2011 рік складала 198 на 100 тис. населення.

Туніс	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1996	23165	253
2004	26000	263
2011	21000	198

Dmytro Yagunov

Можна також вказати на те, що Туніс посідає одне з перших місць за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення (як на фоні світових показників, так і порівняно з іншими мусульманськими країнами).

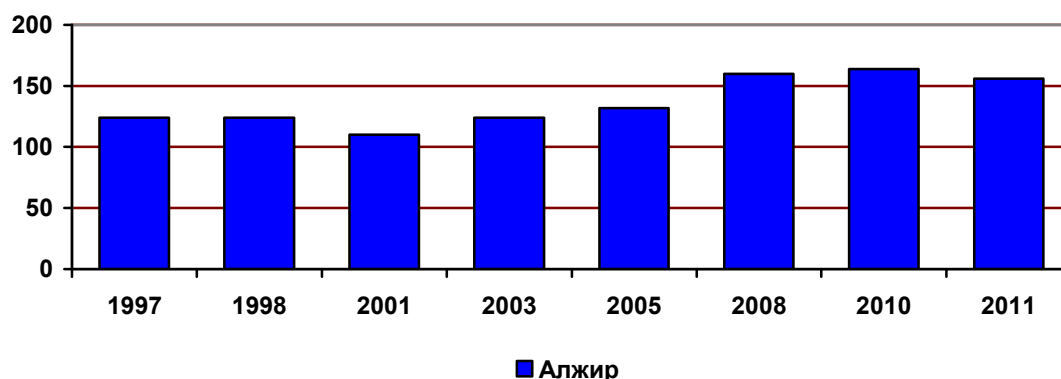
Так, серед мусульманських країн Туніс посідає 3-тє місце (після Ірану та Мальдівських островів), а в світовому рейтингу за Тунісом залишається 66-е місце, що також свідчить про високий *incarceration rate* цієї країни.

Алжир

В'язничне населення цієї країни, зважаючи на суттєве зростання кількості ув'язнених, не можна вважати стабільним.

Алжир	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1996	35737	124
1998	36905	124
2001	34243	110
2003	39806	124
2005	43797	132
2008	55598	160
2010	58000	164

2011	56000	156
------	-------	-----

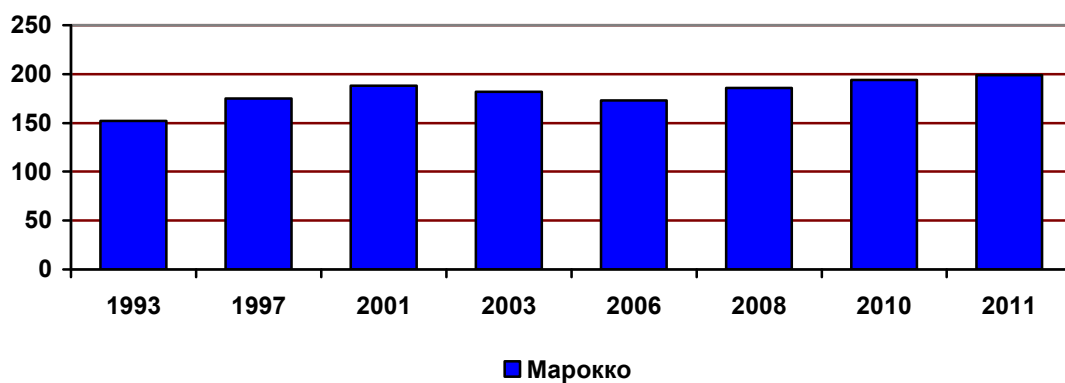
2008 року при офіційному ліміті в 36530 місць наповнення установ було на рівні 152,2%.

Станом на 2011 рік кількість ув'язнених в абсолютних показниках фактично залишилося на рівні 2008 року, тому проблема перенаповнення пенітенціарних установ залишається вельми актуальною для цієї країни.

Марокко

Не зважаючи на доволі високі показники в'язничного населення порівняно з багатьма іншими мусульманськими країнами, Марокко відрізняється певною стабільністю за показниками *incarceration rate*.

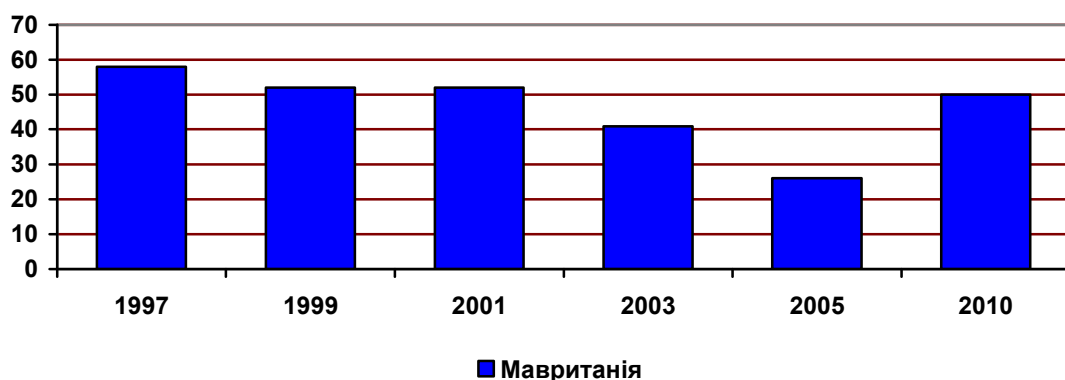
Марокко	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1993	40067	152
1997	48600	175
2000	54288	188
2003	54542	182
2006	53580	173
2008	59212	186
2010	63124	194
2011	65279	199

2008 року при офіційному ліміті в 40000 місць рівень наповнення пенітенціарних установ Марокко склав 157,8%. Враховуючи, що станом на 2011 рік кількість ув'язнених збільшилося ще приблизно на 13 тис., можна стверджувати, що проблема перенаповнення в'язниць залишається вельми актуальною і для Марокко.

Мавританія

Мавританія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1997	1400	58
1999	1352	52
2001	1413	52
2003	1185	41
2005	815	26
2010	1700	50

Станом на 2005 рік при офіційному ліміті в 800 місць рівень наповнення пенітенціарних установ Мавританії склав 101,9%.

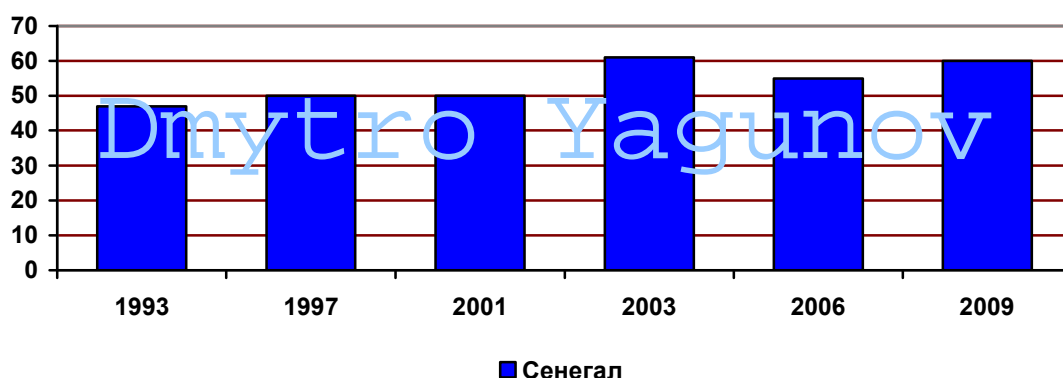
Проте 2010 року в'язничне населення зросло до 1700 осіб. Пенітенціарна система цієї країни зустрілася із загостренням проблемою перенаповнення установ.

З іншого боку, *incarceration rate* цієї країни є одним з найнижчих у світі. Мавританія посідає 195 місце у світі за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення.

Сенегал

Пенальність африканської країни Сенегал характеризується надзвичайно стабільним показником в'язничного населення, яке упродовж багатьох років перебуває фактично на одному рівні (до 60 ув'язнених на 100 тис.), якому переважна більшість європейських країн може лише позаздрити.

Сенегал	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1994	4032	47
1997	4653	50
2000	4990	50
2003	6552	61
2006	6363	55
2009	7550	60

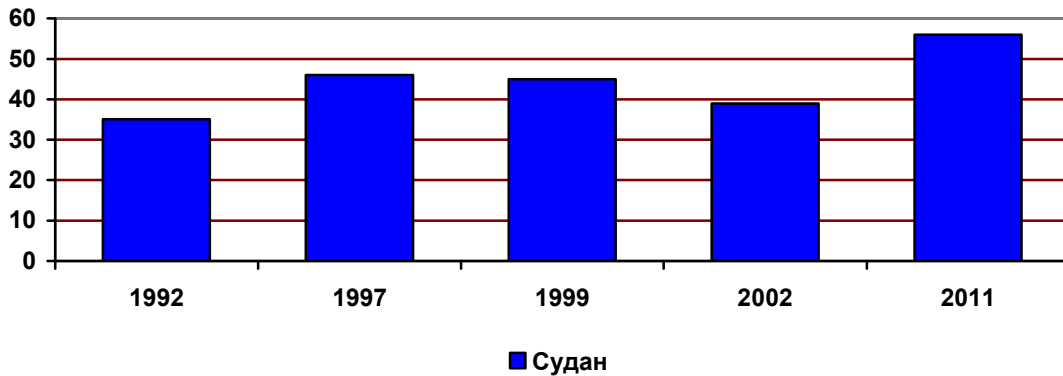
При офіційному ліміті в 7090 місць рівень наповнення пенітенціарних установ Сенегалу станом на 2008 рік склав 97,2%. Тобто, проблема перенаповнення пенітенціарних установ не характеризує пенітенціарну систему цієї держави так гостро, як деякі інші мусульманські та більшість європейських країн, хоч збільшення кількості ув'язнених не могло не вплинути на загострення цієї проблеми.

Судан

Не зважаючи на те, що Судан посідає 190-е місце у світі за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення, пенітенціарна система цієї країни характеризується проблемою переповнення в'язниць. Рівень наповнення станом на 2009 рік становив 255%.

Судан	Загальна кількість	Кількість ув'язнених на 100
-------	--------------------	-----------------------------

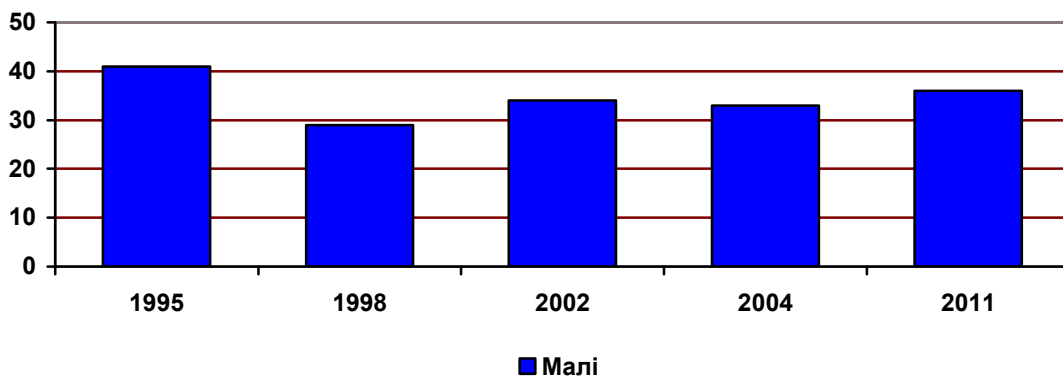
	ув'язнених	тис. населення
1992	9670	35
1997	12933	46
1999	19144	45
2002	12809	39
2011	20000	56

Малі

Пенітенціарна система іншої африканської держави Малі характеризується надзвичайно низьким в'язничним населенням (навіть у відносних показниках).

Малі	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1995	4384	41
1998	3135	29
2002	4040	34
2004	4407	33
2011	5817	36

Не зважаючи на те, що Малі посідає 210 місце у світі за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення, пенітенціарна система цієї країни страждає

від перенаповнення в'язниць. Так, станом на 2009 рік при офіційному ліміті в 3000 місць рівень наповнення пенітенціарних установ Малі складало 223,3%.

Нігер

Кількість ув'язнених на 100 тис. населення наразі перебуває на рівні 40-50. Починаючи з 1998 року спостерігалось зменшення відносних показників.

Нігер	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1998	5263	52
2002	6000	52
2006	5709	46
2009	7000	45
2010	7000	43

Офіційна кількість в'язничних місць у пенітенціарних установах Нігеру станом на 2006 рік складала 8840. Тобто наповнення в'язниць складало всього 64,6%. Проте варто відзначити, що станом на 2007 рік майже 800 ув'язнених утримувалося у в'язниці столиці Нігеру міста Ніамей, наповнення якої складало 217%.

Нігерія

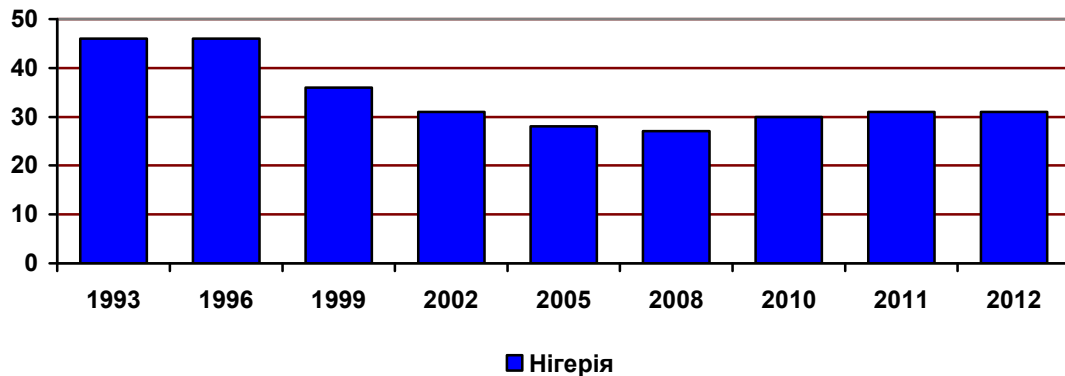
Така країна як Нігерія ніяк не може перебувати поза увагою в контексті цього дослідження, не зважаючи на те, що лише половина населення цієї країни сповідує іслам.

Справа, по-перше, полягає у тому, що Нігерія займає 32-е місце у світі за територією та 7-е місце в світі за кількістю населення, будучи найбільшою в Африці країною за цим показником.

По-друге, якщо 1963 року лише 26% Нігерії сповідувало іслам, то сьогодні вже понад 50% нігерійців є мусульманами.

Відносні показники в'язничного населення Нігерії упродовж тривалого часу перебуває на рівні 30-33 осіб на 100 тис. населення.

Нігерія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1992	47508	46
1996	52000	46
1999	44797	36
2002	40048	31
2005	39006	28
2008	40240	27
2010	48000	30
2011	50692	31
2012	50601	31

Не зважаючи на це, пенітенціарні установи Нігерії переповнені, хоч це переповнення не є загрозливим. Так, станом на 2011 рік рівень наповнення пенітенціарних установ становив 104%. Офіційний ліміт в'язничних місць – 47 698.

Мальдівські острови

Мальдівські острови – це дуже маленька азіатська країна з населенням у 395 тис. осіб. (174-е місце у світі).

Мальдівські острови	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1996	1098	414
2003	1387	436
2012	1000	311

Проте за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення ця країна посідає 36 місце в світі та 2-6 місце серед мусульманських країн.

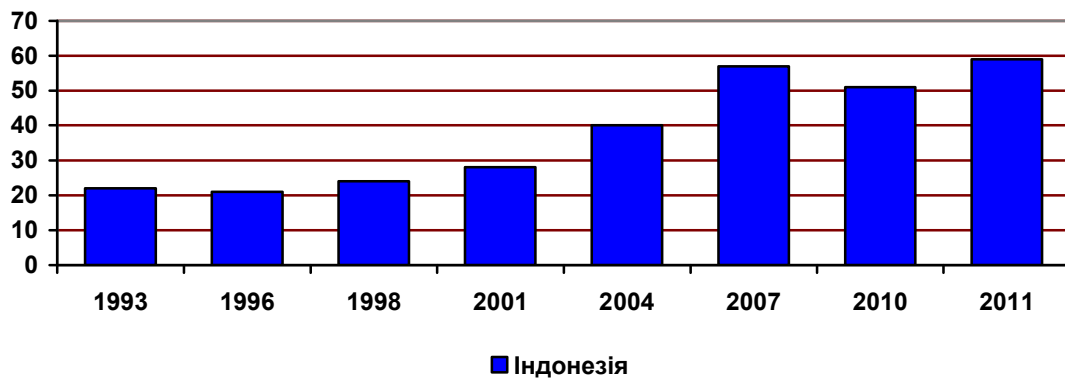
Станом на 2009 рік офіційний ліміт перебував на межі 763 в'язничних місць, рівень наповнення пенітенціарних установ Мальдівських островів становив 147,4%. Беручи до уваги, що кількість ув'язнених як в абсолютних, так і у відносних показниках суттєво зменшилося, все одно можна констатувати переповненні пенітенціарної системи.

Індонезія

За останні 20 років кількість ув'язнених в Індонезії зросла приблизно у 3,5 разів в абсолютних показниках та в 2,7 разів у відносних показниках.

Індонезія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1992	40915	22
1996	41353	21
1998	48898	24

2001	59488	28
2004	87185	40
2007	128876	57
2010	117863	51
2011	141689	59

Не зважаючи на це, навіть сьогодні кількість ув'язнених у відносних показниках у цій країні перебуває на рівні, до якого намагаються привести свої пенітенціарні системи країни Європи, оскільки Індонезія за цим показником перебуває на рівні таких країн як, наприклад, Фінляндія та Японія.

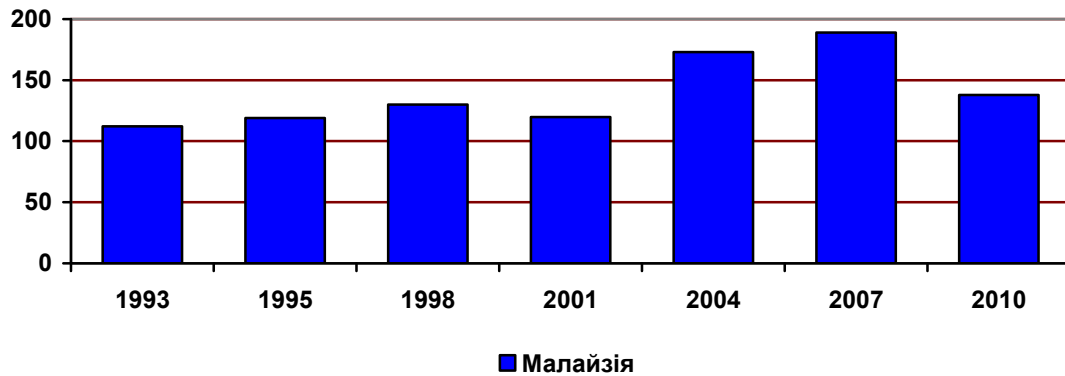
З іншого боку, тенденція збільшення кількості ув'язнених в Індонезії не може не хвилювати місцевих політиків та урядовців. Статистичні дані свідчать про певні глибинні трансформації, які характеризують пенальну систему цієї країни.

При офіційному ліміті у кількості 85474 в'язничних місць рівень наповнення в'язниць станом на 2009 рік становив 167%. Беручи до уваги, що кількість ув'язнених за останні десять років зросла приблизно на 20 тис. осіб, можна сказати, що проблема перенаповнення в'язниць ще більше загострилася для цієї країни.

Малайзія

З 1992 до 2007 року в Малайзії в цілому спостерігалось повільне зростання кількості ув'язнених як за абсолютними, так і за відносними показниками.

Малайзія	Загальна кількість ув'язнених	Кількість ув'язнених на 100 тис. населення
1992	21612	112
1995	24831	119
1998	29150	130
2001	28891	120
2004	43424	173
2007	50305	189
2010	38387	138

Лише 2010 року малайзійська пенітенціарна система продемонструвала зменшення кількості ув'язнених. Показник кількості ув'язнених на 100 тис. населення знизився з 189 до 138.

Не зважаючи на це зниження в'язниці залишаються переповненими, оскільки ліміт в'язничних місць складає 32 тис., у той час коли фактична чисельність ув'язнених перебуває на межі 38 тис. Станом на 2009 рік наповнення в'язниць складав 116,4%.

В'язничне населення мусульманських країн та інші країни світу

Перший висновок, що можна зробити після аналізу статистичних показників пенальних систем мусульманських держав, пов'язаний, передусім, із тенденцією, яка не може не пригортати увагу вчених.

Сьогодні загальна кількість мусульман складає за різними підрахунками від 1,2 млрд. до 1,6 млрд. людей. У першій десятці країн за кількістю населення відповідно 6-е та 7-е місце посідають такі мусульманські країни як Пакистан (96% мусульман) та Нігерія (51% мусульман).

У 35 країнах світу мусульмани становлять більшу частину населення, а ще у 29 країнах мусульманське населення є надзвичайно впливовою соціальною групою. У 28 країнах іслам визнано державною або офіційною релігією. З 1950 по 2000 рік доля мусульман у населенні Західної Європи потроїлася, а США – виросла у 14 разів.

Проте погляд крізь призму пенальних практик зазначена вище статистика набуває ще більшої значущості.

Справа полягає у том, що на сучасному етапі понад 10,75 млн. осіб утримується у в'язницях всього світу. В США нараховується 2,3 млн. в'язнів, в Росії – 0,8 млн., в Китаї – 2,3 млн.

І якщо поглянути на перелік держав, які займають перші 10 місць за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення, то можна побачити, що до нього не входить жодної мусульманської країни.

Так, до цього переліку входять США (743), Руанда (595), Росія (568), Грузія (547), американські Віргінські острови (539), Сейшельські острови (507),

Сент-Кітс і Невіс (495), британські Віргінські острови (468), Беліз (439), Домініка (431), Гренада (423) та Кюрасао (422).

Першою мусульманська держава у цьому переліку є Іран (333), який посідає 29 місце (до речі, 28-те місце посідає Україна). Подальші місця у цьому переліку займають наступні мусульманські країни¹¹:

29 місце – Іран (333)	179 місце – Афганістан (68)
36 місце – Мальдівські острови (311)	183 місце – Оман (61)
53 місце – ОАЕ (238)	185 місце – Катар (60)
65 місце – Марокко (199)	186 місце – Індонезія (59)
66 місце – Туніс (198)	188 місце – Сирія (58)
87 місце – Саудівська Аравія (160)	189 місце – Сенегал (57)
89 місце – Алжир (156)	190 місце – Судан (56)
107 місце – Кувейт (137)	197 місце – Ємен (48)
108 місце – Бахрейн (136)	198 місце – Мавританія (47)
111 місце – Малайзія (134)	202 місце – Нігер (43)
145 місце – Ірак (101)	206 місце – Пакистан (40)
153 місце – Йорданія (95)	210 місце – Малі (36)
164 місце – Єгипет (80)	215 місце – Нігерія (31)

Цікаво замітити, що Коморських островах – невеликій державі, де мусульмани представляють 98% населення, – *incarceration rate* становить лише 19. Аналогічний показник, до речі, характеризує Ліхтенштейн, який посідає перше місце з кінця у переліку держав за кількістю в'язничного населення.

Порівнюючи дані щодо в'язничного населення у мусульманських країнах з аналогічними показниками, що характеризують країни Європи, варто вказати на особливість європейської пенальності, пов'язану зі зростанням кількості ув'язнених на цьому континенті.

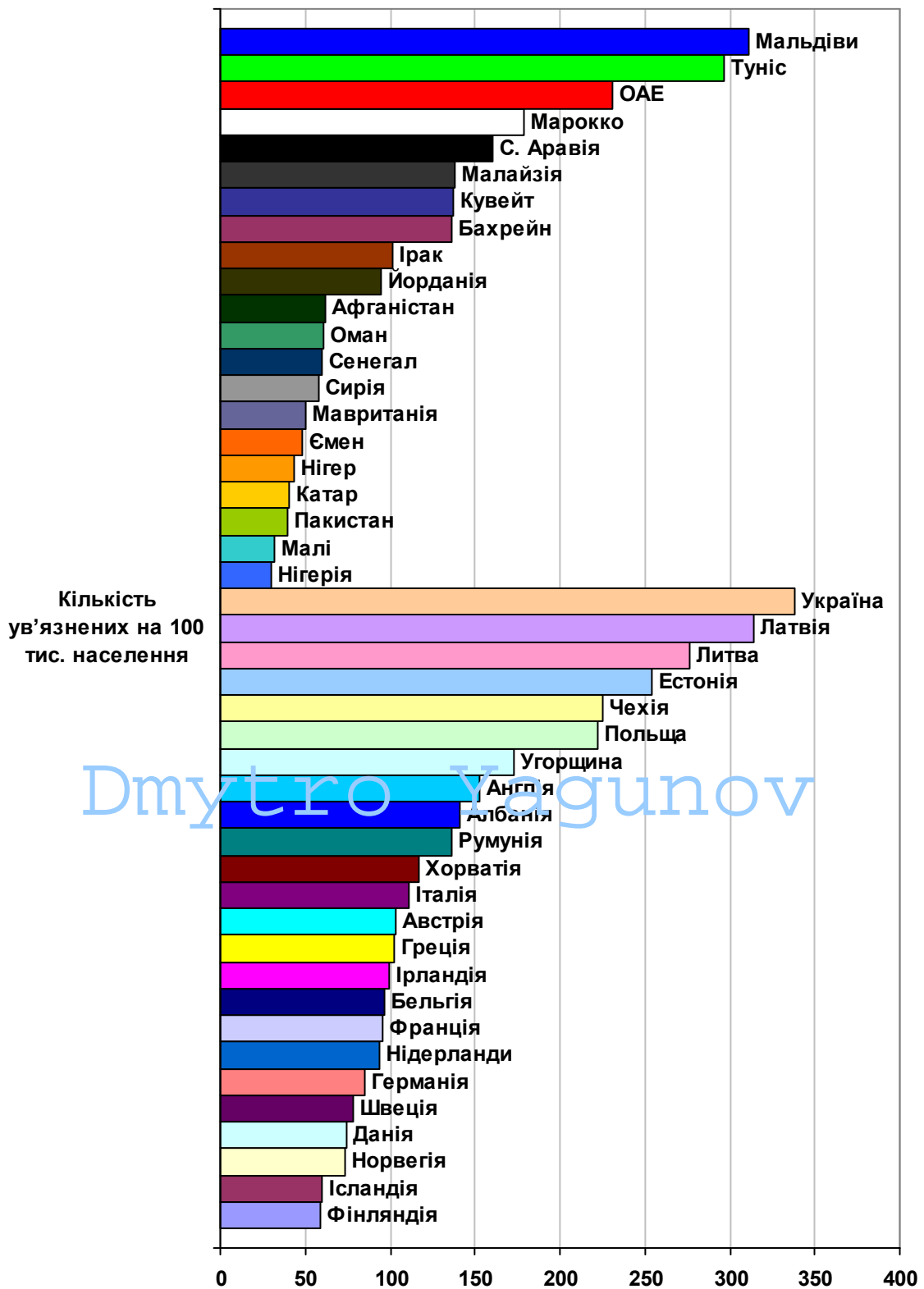
Згідно з 9-м *World Prison Population List*, європейські країни були представлені наступними кількісними та якісними показниками в'язничного населення:

Країна	Total	Incarceration rate
Данія	4091	74
Естонія	3405	254
Фінляндія	3189	59
Ісландія	189	60
Ірландія	4495	100
Латвія	7055	314
Литва	9139	276

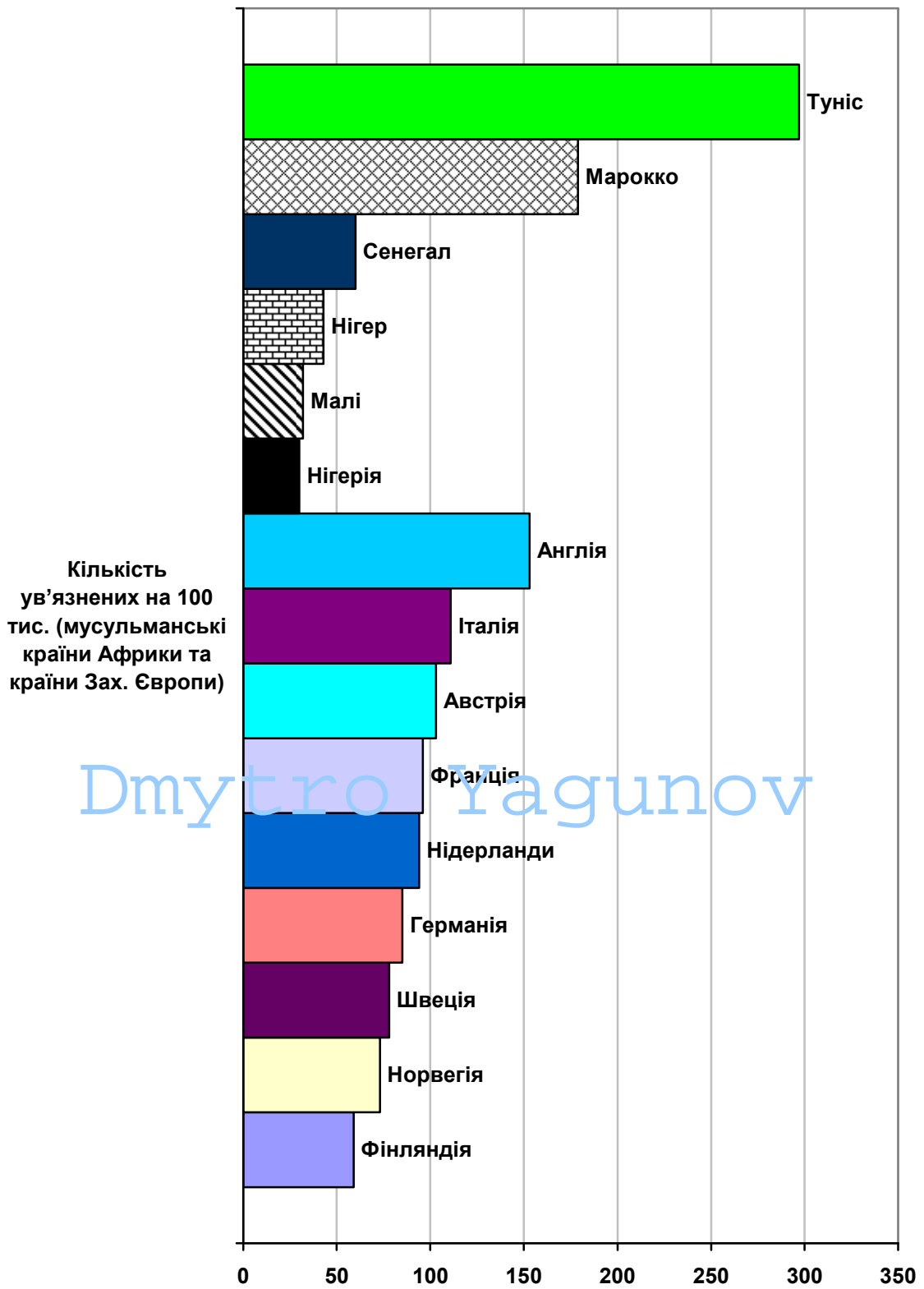
¹¹ Джерело доступу – www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php?area=all&category=wb_poprate. Проте варто наголосити, що розташування країн у цьому переліку постійно змінюється. За час написання цієї статті нам довелося неодноразово міняти місцями окремі країни у зазначеній вище таблиці. Ми не виключаємо, що за час публікації статті окремі дані підлягатимуть коригуванню.

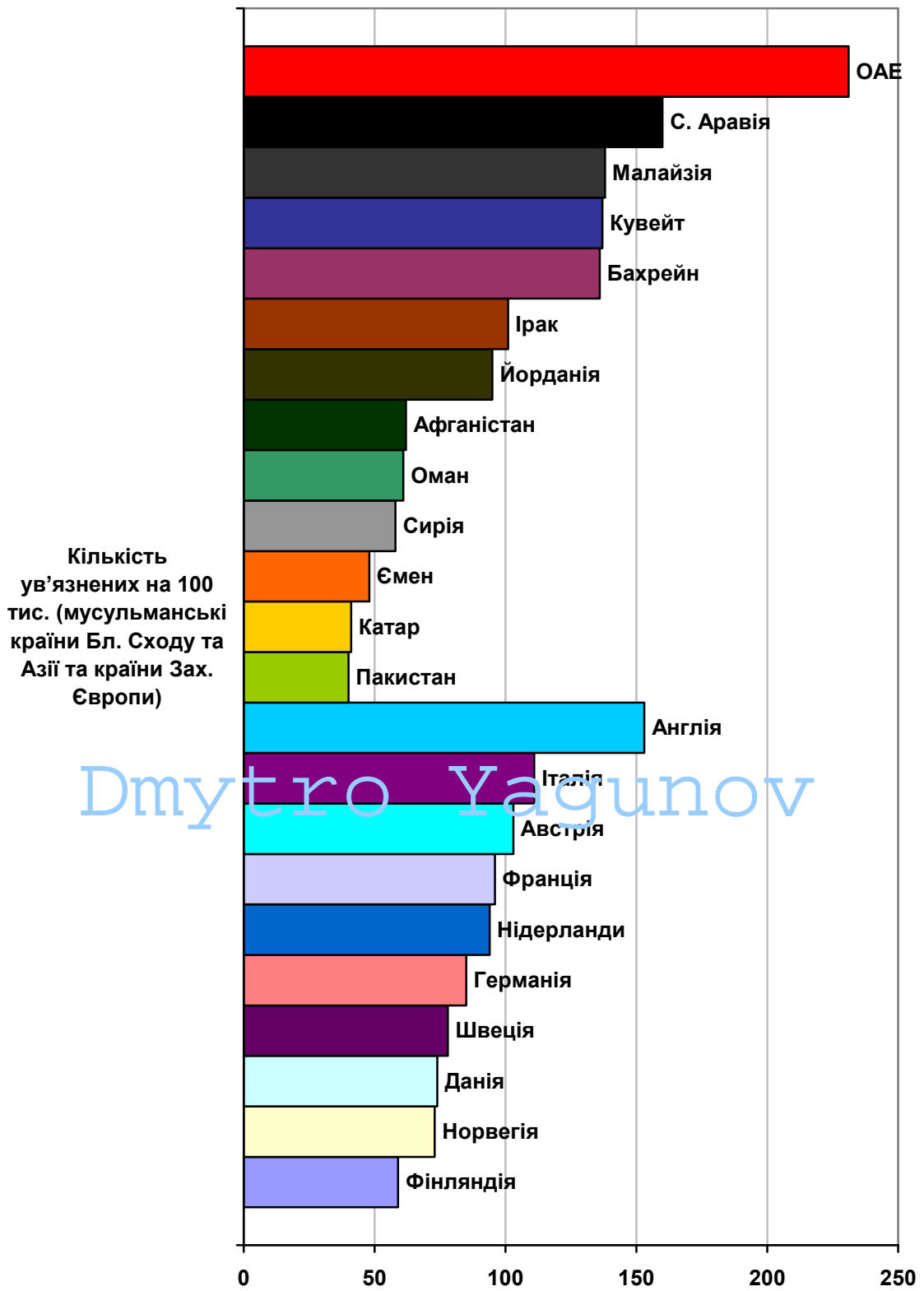
Норвегія	3602	73
Швеція	7106	78
Англія та Уельс	84883	153
Албанія	4482	141
Хорватія	5165	117
Греція	11547	102
Італія	67715	111
Австрія	8658	103
Бельгія	19561	97
Франція	59655	96
Германія	69385	85
Нідерланди	15604	94
Польща	83401	218
Угорщина	16537	165
Чехія	23028	218
Румунія	29126	136
Україна	154027	338

Порівняльний аналіз країн Європи та мусульманських країн Близького Сходу, Африки та Азії свідчить про фактичну рівність за загальними показниками кількості ув'язнених на 100 тис. населення. Звичайно, в процесі аналізу повинні братися до уваги такі показники, як процент «довирокових» ув'язнених, процент ув'язнених жінок та дітей, а також процент ув'язнених іноземців. Проте навіть загальний показник *incarceration rate* свідчить, що європейські країни характеризуються *вищими* показниками кількості ув'язнених на 100 тис. населення.

Dmytro Yagunov

Ув'язнення як вид покарання у мусульманських країнах (замість висновків)

Розкриваючи «таємницю» низьких показників *incarceration rate* у більшості мусульманських країн, варто зазначити, що це пояснюється за допомогою декількох обставин та факторів. Пояснення цього феномену варто надавати з декількох позицій:

1. Ув'язнення в структурі покарань

Якщо для Європи головними покараннями була та залишається «фундаментальна трійця» у виді позбавлення волі, умовного засудження (плюс додаткові альтернативи) та монетарних санкцій, то для мусульманських країн є характерним перелік покарань, який навіть сьогодні нерідко приводить «цивілізованих європейців» у стан шоку.

Смертна кара, тілесні покарання, принцип талону, побиття каменями – ось далеко не повний перелік покарань, які застосовуються у сучасних мусульманських країнах. Цей перелік пов'язується із саме релігійно-культурними моментами.

Причому ми хотіли б наголосити, що варто сприймати це без трагізму, а радше аналізувати як соціально-правову реальність, враховуючи, що «до чужого монастирю зі своїм уставом» краще не йти. Ідея, яка нерідко забувається сьогодні у дискусіях з питань «гуманізації» кримінально-правового впливу, пов'язана з тим, що не гуманність та філантропізм обумовлюють появу, існування та зникнення тих чи інших кримінально-правових заходів. *Наявність або відсутність того чи іншого покарання залежить від його соціально-економічної «зручності» для того чи іншого суспільства, обрамленого у «каркас» відповідних владних відносин*¹².

Тому наявність таких покарань у мусульманських країнах варто сприймати саме через призму цієї «зручності»: якщо ці покарання існують, то вони корисні та вигідні для тієї чи іншої країни саме в такому виді (особливо, якщо вони зберігаються у каральному репертуарі упродовж багатьох десятиліть у майже незмінному виді).

У випадку мусульманських країн, здається, ця «зручність» «укріплюється» за допомогою згаданого вище релігійно-культурного моменту.

2. «Виправна праця» як історична передумова розповсюдження в'язничної праці

Крім того, в контексті цього аналізу варто не забути і концептуально-ідеологічне обґрунтування поширення ув'язнення як соціальної функції з відповідним правовим «оформленням», яке здебільшого пов'язується із «виправною» в'язничною працею.

Як ми вже зазначали раніше, праця ув'язнених, яка сьогодні у вітчизняній юридичній науці ще перебуває в ореолі одного з головних «інструментів» «виправлення», була одним з факторів чому «виправне» ув'язнення набуло

¹² Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія / Д. В. Ягунов ; Державна пенітенціарна служба України. – 4-те вид., перероб. та доп. – О. : Фенікс, 2011. – С. 63-64.

статусу основоположного покарання в Європі, починаючи з початку ХІХ століття¹³.

Можна зробити припущення, що для більшості *не*-індустріалізованих мусульманських країн для поширення в'язничної праці не було, передусім, економічних передумов, наслідком та свідченням чого є низькі, а іноді – надзвичайно низькі показники в'язничного населення.

Свого часу видатний кримінолог Габріель де Тард у своїй «Порівняльній злочинності» зазначав, що «в очах арабів трьома головними добродіями є мужність, гостинність та кровна помста, а не чесність, любов до праці та добродієність»¹⁴.

Тому можна зазначити, що традиційні для європейців «засоби виправлення», серед яких чільне місце посідає в'язнична праця, потребують критичного аналізу в контексті дослідження мусульманської пенальності.

3. Реабілітаційний ідеал як елемент пенальності

Філософсько-концептуальне обґрунтування «реабілітації» (так, як це мало місце в Європі та Північній Америці) у мусульманських країнах не було можливим в силу абсурдності такої ідеї для світогляду мусульман, передусім через різні уявлення щодо сутності понять «свобода», «каяття» та «виправлення». Отже, у процесі подальшого дослідження варто звернути увагу на *визначення цілей покарання та показники досягнення цілей покарання* у мусульманських країнах.

4. Свобода як елемент пенальності

Крім того, окреслюючи напрями подальших наукових досліджень, варто замислитися над сутністю *категорії свободи* у світогляді мусульманина та особливості релігійної культури мусульманських країн.

Сутність свободи крізь призму пенальних практик для європейця можна сформулювати за допомогою Мішеля Фуко: «Як слушно зазначив М. Фуко, «як може в'язниця не бути головним засобом покарання в суспільстві, де свобода належить усім і [до свободи] кожен індивід прив'язаний загальним та постійним почуттям?»».

Вочевидь, що аналізу категорії свободи також потребує свого належного вивчення саме крізь призму проблематики пенальності мусульманських країн.

Перспективи подальших досліджень

Отже, ця стаття містить певну кількість фактів, які надають загальне уявлення щодо пенальності окремих мусульманських країн та ставлять низку запитань для подальших досліджень та дискусій. Багато питань залишилися відкритими, проте кількість поданої в цій статті інформації вже перевищує певні межі. Саме тому існує потреба надати відповіді на ці питання в іншій статті, у чому полягає перспектива подальших розвиток.

¹³ Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія / Д. В. Ягунов ; Державна пенітенціарна служба України. – 4-те вид., перероб. та доп. – О., 2011. – С. 64.

¹⁴ Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступность толпы / Сост. и предисл. В.С. Овчинского. – М., 2004. – 391 с. – С.222.

Література:

1. Dammer H., Albanese J. Comparative Criminal Justice Systems. – Wadsworth, Cengage Learning, 2011. – 223 p.
2. International Centre for Prison Studies [Електронний ресурс]. Джерело доступу – www.prisonstudies.org
3. World Prison Population List (ninth edition). Editor Roy Walmsley. – International Centre for Prison Studies.
4. Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступность толпы / Сост. и предисл. В.С. Овчинского. – М., 2004. – 391 с. – С.222.
5. Ягунов Д. Перспективи відомчого підпорядкування пенітенціарної системи України: деякі думки з приводу деяких законопроектів // Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права. Випуск п'ятий. За ред. Д.В.Ягунова. – Одеса: Фенікс, 2009. – С.245-253.
6. Ягунов Д. Альтернативні санкції в сучасному пенальному ландшафті: тенденції, проблеми та перспективи // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Юридична література, 2007. – Випуск 30. – С.204-211.
7. Ягунов Д. Проблеми та перспективи відомчого підпорядкування пенітенціарної системи України // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ОРІДУ. Вип. 3 (39). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – С.139-142.
8. Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія / Д. В. Ягунов ; Державна пенітенціарна служба України. – 4-те вид., перероб. та доп. – О. : Фенікс, 2011. – С. 63-64.

*Надруковано у повному обсязі - **Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права. Випуск дев'ятий. За ред. Д.В.Ягунова. – Одеса: Фенікс, 2012. – С.71-117.***

http://dmytro-yagunov.at.ua/news/tiei_9_ed/2012-08-07-193

При використанні матеріалів статті посилання на автора обов'язкове.